

I Nemzetközi tapasztalatok

Csökkenőben a jugoszláv gyilkosságok száma

Mind gyakoribbak a gyilkosságokról közölt hírek Jugoszláviában. Ez azt a benyomást kelti, hogy az élet elleni bűncselekmények száma nő. A statisztikai adatok szerint az országban átlagosan minden tizenkét órában történik egy gyilkosság. A szakértők ezt az adatot azonban nem tartják riasztónak, mert ez a szám évek óta nem változik. A Szövetségi Statisztikai Intézet adatai Jugoszláviában évente 110 ezer büntettest ítélnék el, ebből 700-at gyilkosságért.

A bűnözés szerkezetével foglalkozott a belgrádi Kriminálisztikai és Szociológiai Kutató Intézet is. Megállapították, hogy a 15 évvel ezelőtt végzett komoly kutatás óta ez nem változott. A vizsgálat során ország-szerte felhasználták a törvényszékek, a büntető-javító intézetek tömérdek irattári anyagát a gyilkosság miatt elítéltekről, valamint a létszámukra és a területi hovatar-tozásukra vonatkozó adatokat.

Igy például megállapították, hogy jelentős eltérések mutatkoznak területenként a gyilkosság elkövetéséhez használt eszköz tekintetében. Egyes területeken, így pl. a Vajdaságban, legtöbbször kést használnak, míg Kosovóban és Crna Gorában lőfegyvert. A szakemberek ezt azzal magyarázzák, hogy az emberek primitív és veszélyes szokásból kést hordanak maguknál, tekintet nélkül arra, hogy hová mennek. Érdekes adat, hogy bosszúból és vérbosszúból legtöbbször lőfegyverrel, ittas állapotban kés-sel követik el a gyilkosságot.

A tettesek főleg a gazdaságilag gyengébb társadalmi réteghez tartoznak; elsősorban munkások és földművesek. A legtöbb gyilkosságot falun követik el, és az áldozatok is innen kerülnek ki. A legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői szakképzetlenek, alacsony műveltségűek, könnyen válnak dologtalanná, iszákossá. hisz elmaradott anyagi

és kulturális környezetben élnek. Az utóbbi időben azonban mind több a rendezett anyagi viszonyok között élő gyilkos.

Az elkövetők legtöbbször vérbosszú esetében kizárólag férfiak. Nők bosszúból, féltékenységből, gyűlöletből és a megromlott házassági viszony miatt követtek el ily cselekményeket. 1986-ban 728 gyilkosság történt, ebből 111-et nők követtek el. A felmérések kimutatták, hogy a nők gyakrabban ölnek, ha rendezetlen a családi körülmé-nyek.

Az adatok szerint a legtöbb gyilkosságot 21–30, illetve 31–40 éves korban követik el. Ebben a korban kerülnek munkahelyei-ken ellentétbe más személyekkel, vagy követnek el erőszakot, mert munkanélküliek, mert rendezetlen az anyagi helyzetük. A 40. életév után a gyilkosságok száma csökken, feltehetően attól, hogy ezután már rendezik alapvető létkérdéseiket az emberek.

Az 1986-ban elkövetett 728 gyilkosság közül 39 durva, 24 vérbosszúból eredő, 34 pillanatnyi indulatból elkövetett volt. A vonatkozó adatokat 5 évre visszamenőleg vizsgálva kitűnik, hogy az élet és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények legtöbbször ún. közönséges gyilkosság, ezután következnek a durva, pillanatnyi felháborodásból, gondatlanságból, elkövetett, majd a haszonlesésből elkövetett, vérbosszúval kapcsolatos gyilkosságok, s végül a szülési gyermekölés-ek. Ez utóbbit évente mintegy 50 esetben követik el.

Érdekesek a kutatási eredmények a gyilkosságok elkövetési helye, ideje és évszaka tekintetében. Bosszúból és vérbosszúból leginkább falvakban ölnek Crna Gorában, Kosovóban és Macedóniában. A házasság és a családi viszony megromlása, haszonlesés miatt legtöbbször a városban. Az újszülötkeket leggyakrabban – Szlovéniában, Horvátországban és a Vajdaságban – gyilkol-ják meg – lakásban.

Az adatok szerint nagyon kevés az éjfél-től 5 óráig elkövetett gyilkosság, tehát legtöbbször 5 és 24 óra között ölnék. Ebben az időben különösen falun valamivel több gyilkosságot követnek el nyáron és ősszel, illetve amikor hosszabbak a nappalok. Az összes köztársaságban és tartományban tipikus elkövetési nap a vasárnap, illetve a szombat, összefüggésben a nagyobb szeszital-fogyasztással.

Kosovóban a vérbosszúból, Szerbiában a nagyon miatti és összeférhetetlenségből eredő gyilkosságok száma nagy. Haszonlesésből Kosovóban, Crna Gorában és Dalmáciában ölnék a legritkábban. Ez azzal magyarázható, hogy az ilyen indítékból elkövetett cselekményeket e területeken tartják a legaljasabbaknak, nemcsak a tettesre, de a családjára nézve is.

A gyilkosok műveltsége elég alacsony, legtöbbjük írástudatlan, alig néhány osztályos általános iskolai végzettségük van. Legtöbb írástudatlan gyilkos Kosovóban, sorrendben következnek Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Szerbia, Crna Gora, Horvátország és a Vajdaság, míg Szlovéniában ilyenek egyáltalán nincsenek.

Tekintettel arra, hogy az ország lakosságának száma emelkedik, de a gyilkosságok száma nem nő; ezeknek a legsúlyosabb bűncselekményeknek az aránya csökkenőben van. (*Viesnik*)

Gyanúsított a szovjet büntetőeljárásban

A szovjet alkotmány 160. cikke szerint „senki sem nyilvánítható bűnösnek valamilyen bűncselekmény elkövetésében, és senki sem büntethető másképpen, mint bírósági ítélet alapján és a törvénynek megfelelően”.

A gyanúsított a büntetőeljárás résztvevője, aki megjelenik a tárgyaláson, élhet jogaival, és kötelezettségek csak a nyomozás vagy az előzetes vizsgálat szakaszában a törvény által szigorúan meghatározott rövid időszakban terhelik. Azután, ha az ügyvel kapcsolatban felvetett összes verzió megvizsgálása eredményeként a nyomozó nem kételkedik abban, hogy a bűncselekmény elkövetője a gyanúsított, akkor vádat emel ellene.

Ekkor még a terheltet sem nyilvánítják bűnösnek. Erre aztán kerül sor, hogy az előzetes vizsgálat teljes anyaga átkerül a bírósághoz, ahol az ügyet érdemben megtárgyal-

ják és döntenek a terhelt vétkességéről vagy ártatlanságáról a neki felrótt bűncselekmény elkövetésében. A bíróság elé állított terhelt: vádlott. A bűnösséget megállapító ítélet meghozatala után lesz a vádlottból elítélt.

A gyanúsított és a vádlott jogainak és törvényes érdekeinek védelme tehát a nyomozás során nem fölösleges gondoskodás a bűnözőkről, hiszen amíg valakit nem ítélnék el, addig ártatlannak kell tekinteni. Vagy más oldalról közelítve, a gyanúsított számára biztosítva van a védelemhez való jog, ami pedig elősegíti az igazság feltárását és biztosítékot jelent arra nézvést, hogy egyetlen ártatlan ember se legyen alaptalanul elítélve és büntetve.

A szovjet büntetőeljárásban gyanúsított az a személy, akit bűncselekmény gyanúja miatt vettek őrizetbe, vagy akivel szemben előzetes biztonsági intézkedést alkalmaztak mielőtt még közölték volna vele, hogy mivel gyanúsítják. (Ezt a tételt tartalmazza az OSZSZSZK Btk 52. cikkelye, illetve a köztársasági törvénykönyvek analóg cikkelyei.)

Az őrizetbe vétel: a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy rövid időtartamú, legfeljebb 72 órás szabadságvesztése. Ezért az őrizetbe vételt csak azokkal szemben lehet alkalmazni, akiket szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények elkövetésével gyanúsítanak, és csak a törvényben meghatározott feltételek valamelyikének megléte esetén. Például, ha a szemtanúk, köztük a sértett is közvetlenül az adott személyt jelölik meg a bűncselekmény elkövetőjeként, vagy a gyanúsított testén, ruházatán, egyszerűen nála vagy a lakásán a bűncselekmény nyilvánvaló nyomait fedezik fel. Az őrizetbe vételt követően azonnal vagy legkésőbb 24 órán belül a gyanúsítottat ki kell hallgatni.

Kivételes esetekben alkalmazhatók a gyanúsítottal szemben az ún. előzetes biztonsági intézkedések (a lakóhely elhagyásának tilalmára vonatkozó kötelezvény aláírása; magán-személy, illetve társadalmi szervezetek által vállalt kezesség; előzetes letartóztatás). Az előzetes biztonsági intézkedés foganatosításától számított tíz napon belül a gyanúsított ellen vagy vádat kell emelni vagy pedig az előzetes biztonsági intézkedést kell megszüntetni.

A gyanúsítottat, mint a büntetőeljárásí tevékenység önálló alanyát számos jog és kötelezettség illeti meg, melyekre a vizsgáló vagy a nyomozó köteles őt közérthető for-

mában figyelmeztetni. A gyanúsítottak joga van megtudni, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, továbbá vallomást tehet a gyanúsítással kapcsolatos összes kérdésben, ugyanakkor érvényesítheti a védelemhez való jogát. Hangsúlyozni kell, hogy a gyanúsítottak ugyan joga van vallomást tenni, de nem kötelezhető rá. Azaz nem vonható felelősségre, ha a vallomástételt megtagadja vagy kibúvik alóla vagy tudatosan hamis vallomást tesz.

A gyanúsítottak továbbá joga van bizonyítékokat és kérelmeket előterjeszteni, igénybe veheti a tolmács segítségét, sajátkező jegyzeteket készíthet vallomásáról, kizárási kérelmet terjeszthet elő a nyomozónak, a vizsgálónak.

A jogok mellett a gyanúsítottat a következő eljárásjogi kötelezettségek terhelik: a vizsgáló vagy a nyomozó idézésére köteles megjelenni és tartózkodnia kell az olyan cselekményektől, amelyek akadályoznák az igazság megállapítását. E kötelezettségek megsértése alapot ad a nyomozónak vagy a vizsgálati szerveknek arra, hogy az előzetes biztonsági intézkedéseket megszigorítsák. *(Cselovek i Zakon)*

Narkotikum elleni törvényjavaslatok az USA-ban

A választási években a politikusok kedvenc témája a narkotikum elleni küzdelem az Egyesült Államokban. Egy republikánus szenátor elmegy odáig, hogy szövetségi szinten halálbüntetést javasol a nagyobb kábítószerkereskedők számára. Bár a tervnek sok támogatója van, többek között az elnök és alelnök is támogatja, a szakértők szerint kevés esélye van annak, hogy a legnagyobb narkotikumkereskedők valaha is bíróság elé kerülnek, még kevésbé annak, hogy halálbüntetéssel sújtják őket. A legtöbb kábítószer-nagykereskedő – mint pl. a kokainkartell vezetői – külföldön él, és szinte kizárt, hogy bármely ország kiadja őket, amennyiben halálbüntetés vár rájuk. Ezért azután egy ilyen jellegű jogszabály úgyszólván a külföldi narkotikumkereskedők védelmét szolgálná.

Az alábbi javaslatok, pl. a hadsereg igénybevétele a narkotikumok elhárítására a határokon; a keményebb szankciók bevezetése az illegális narkotikumhasználókkal szemben; átfogó narkotikumellenőrzés a munka-

helyeken; milliárdos összegek elköltése a narkotikumellenes programokra, az orvosi kezelésre és megelőzésre – sok vitát váltottak ki. Számos szakértő és gyakorlati ember kételkedik abban, hogy ezekből az ötletekből valaha is jogszabály lesz. Rámutatnak arra, hogy az országba beérkező 7 milliárd árukonténer alig több mint 3 százalékát képes megvizsgálni a vámhivatal, és a százával érkező hajók, repülőgépek között aligha képesek megtalálni a narkotikumszállító járműveket, kivéve ha segít a véletlen. Hisz lehetetlen minden egyes ládát megvizsgálni. Sokan a polgárjogok szempontjából is kifogásolhatónak tartják a bevezetendő új jogszabálytervezeteket. Rámutatnak arra, hogy a javasolt szankciók éppen azokat tartják vissza a narkotikumok használatától, akik ehhez legritkábban folyamodnak. *(International Herald Tribune)*

Elektronikus jelzők az angol rabokon

Nagy-Britanniában olyan elektronikus jelzőt, népszerű nevén „csipogót” szándékoznak a börtönlakók ruhájára tenni, ami erős visszataetszést keltett ugyan a polgári körökben, de a hatóságok mégis azt remélik, hogy ez a technikai eszköz a börtönből kiszabaduló vagy feltételesen próbára bocsátott személyek ellenőrzését számottevően megkönnyíti, sőt, csökkenti a börtönök zsúfoltságát is. A fémjelvény, amelyet csuklón vagy bokán viselnek, kódolt jeleket bocsát ki, ezek azután telefonvonalon eljutnak a központi számítógépbe.

Az Egyesült Államokban az ellenőrző jelzők piaca néhány év alatt megháromszorozódott és a kilencvenes években várhatóan 1 milliárd dollárnál is többet forgalmazó iparrá válik. Hollandia, Svédország és Dánia is érdeklődik az ellenőrző jelzők iránt. Ennek segítségével olyan foglyokat is szabadlábra lehet helyezni, akik nem tudják kifizetni az óvadékok, ezért egyébként letartóztatásban várnák sorsukat. Ily módon megoldható lenne a háziőrizet is, azaz: az őrizetbe vett személy holléte anélkül is ellenőrizhető lenne, hogy ténylegesen börtönbe kerülne. A brit konzervatív párt és a kormány helyesli az elektronikus jelzők bevezetését.

A feltételes szabadságra bocsátott ellenőrző személyzet egy része egyelőre idegenkedik használatuktól, mondván, hogy ez

„szerepükben elfogadhatatlan változást idézne elő”. (*Financial Times*)

Az alkoholizmus olasz áldozatai

Olaszországban több mint 17 ezer ember hal meg évente az alkoholizmushoz kapcsolódó okok miatt. Miként a kábítószernél, ennél a súlyos csapásnál is adatokat, számokat keresnek. Ám a statisztika csak jelez, nem ad reális képet a helyzetről és a következményekről, amelyeket az alkohol az egyének és a közösségek életében előidéz.

Két évvel ezelőtt az Ispes (a politikát, a gazdaságot és a társadalmat tanulmányozó intézet) már riasztó adatot tett közzé: az utolsó évtizedben az alkohollal való visszaélés miatt 100 ezer ember halt meg Olaszországban. Úgy tűnik, hogy ez különösképpen nem rázta meg az intézmények felelős vezetőit, de magát a közvéleményt sem. Továbbra is százmilliárdokat költenek évente reklámra, amely összekapcsolja – és bizonyos esetekben azonosítja – a sikert, a fényes karriert, a magas életszintet az alkoholfogyasztással.

Fiatalok, sőt egész fiatalok széles rétegei kerülnek mind közelebb az alkoholhoz. Nehéz azután megállapítani a demarkációs vonalat azok között, akik csak étkezés alatt vagy pohárköszöntőknél isznak egy-egy pohár bort és azok között, akiknél az alkoholfogyasztás mindennapi szokássá, bűnné válik. Az Ispes nyolc olasz városban végzett vizsgálatot. Megállapítása szerint Olaszországban „az alkoholizmus ellen szinte semmit sem tesznek, de mindenekelőtt szinte semmit sem mondanak.” A nép hozzászokva a tájékoztatás hiányához, az alkoholizmust a társadalomban rejlő „elkerülhetetlen és kiküszöbölhetetlen” jelenségnek tartja. Esetleg tudomásul veszi, hogy társadalmi csapásról van szó, de úgy tekinti, mintha mindez a magánszférára tartozna. „Az állam hallgatásához – mondja az Ispes – ekként csatlakozik az egyes egyén hallgatása”. A megkérdezett kétezzer személy nagyobb része tudja, hogy Olaszországban túlzott mértékben fogyasztanak alkoholt, de az ő átlagos napi fogyasztásuk eléggé mérsékelt. A 2000-ből csupán 19-en isznak naponta 1 litert vagy ennél több bort.

Az alkoholizmus okai közé társadalmi-gazdasági problémákat sorolnak, így a mun-

kanélküliséget, a lakáshiányt, és csak mellesleg pszichológiai motivációkat (egyedüllet, érzelmi kötődés hiányát). Olaszország, amely az elmúlt években a whisky és a vodka behozatala terén az első helyet szerezte meg Európában, nehezen hoz megfelelő törvényeket az alkoholizmus ellen. Nincsenek megfelelő állami struktúrák e téren, és csak olykor-olykor támogatják az e szektorban működő önkénteseket. (*L'Osservatore Romano*)

Kifizetődik-e Jugoszláviában a gazdasági bűnözés?

A szocialista öngazgatási rendszer Jugoszláviában kétségtelenül igen izmos, mert számos visszaélés és lelkiismeretlenség, a társadalmi tulajdonra irányuló támadás és felelőtlenesség ellenére szívós. A kriminológusok, bírák és ügyészek Sibenikben tartott tanácskozása azon felismerés jegyében folyt, hogy az öngazgatási rendszerre irányuló támogatások tömegjelenséget képeznek. Tudományosan még nem vizsgálták a társadalmi tulajdon ellen irányuló támadás okait és megjelenési alakjait, de vannak már figyelemzetető adatok.

Az összбүнözés az országban évek óta stagnál, vagy némileg csökken, de a gazdaságban növekszik. Legveszélyeztetettebb a kereskedelem és az ipar, majd a pénzügy és a termelői szolgáltatások, az utóbbi időben a társadalombiztosítás is. A бүнözés táptalaja a fejletlen öngazgatás, a társult munka nem megfelelő társadalmi-gazdasági helyzete. De hozzájárul a válság, a piac ingatagsága, az infláció is.

Az egész бűntető törvényhozás megérett az alapos megvitatásra. A társadalmi tulajdon jogellenes elidegenítése és megszerzése csak a hetvenes években került törvénybe, tehát elég későn, de a szabályozási rendszerben sok rés maradt. Innen adódnak a „hasznos visszaélések” a pénzügyi-hitelviszonyok, a külkereskedelmi ügyletek, a devizarendszer területén. Közismert titok, hogy a gazdasági бűнözés „kifizetődik”. De ha ezt, mint a tanácskozáson is, jogászok állapítják meg, akkor meg kell érteni annak a figyelemzetésnek teljes komolyságát, hogy a бűntetőpolitika enyhe, és elterjedt gyakorlat a jogszabálysértések túrése.

Keserűen, de riasztóan hangzik az a megállapítás, hogy a visszaélések és lelkiismeret-

lenségek az élet alkotórészeivé, magatartási szinonimáivá váltak. A bűncselekmények tömege bűnözési járványra mutat. A tanácskozáson utaltak a Társadalmi Könyvtiteli Szolgálatnak arra a megállapítására, hogy egymagában Prilep városában 52 közgazdasági vezetőről derült ki, miszerint nemlétező dolgozók, „holt lelkek” részére fizettek ki munkabért, s 638 millió dinárral károsították meg a közösséget.

Felmerült a kérdés, hogy a válság vezetett-e a visszaélések és lelkiismeretlenségek tömegességéhez, avagy ellenkezőleg, az ilyen magatartások vezettek a válsághoz. Hihetőleg a válság és a visszaélések párhuzamosan fejlődnek és kölcsönösen táplálják egymást. Ami a legrosszabb, sok olyan cselekményt tekintenek legálisnak, amelyet büntető felelősségrevonásnak kellene követnie. Ezt ilusztrálja, hogy Bosznia és Hercegovina Szocialista Köztársaságban 2000 munkaszervezet munkástanácsainak 11 000 döntése felelőrszben törvénytelen, a társadalmi öngazdálkodási ügyészek szerint. A tanácskozáson az az álláspont alakult ki, hogy a felelős gazdasági vezető a munkástanács ilyen döntésével nem leplezheti a jogosítványaival való visszaélést.

A fedezet nélküli váltók kibocsátása a gazdasági bűnözés új alakzata, amely megrendíti az ökönomia rendjét és szilárdságát. Ezért kiemelt igény, hogy ezeket a visszaéléseket, legalábbis extrém esetekben, minősítsék büntettnak. A legfelsőbb bíróságok bíráinak Szplitben tartott tanácskozásán akként foglaltak állást, hogy a törvénytörzőknek e téren még sok a teendőjük, s a fedezetlen váltók kibocsátását és behajthatatlan váltók elfogadását bűncselekménynek kell tekinteni. Ha az elfogadó tudja, hogy behajthatatlan váltóról van szó, s ennek ellenére lehetővé teszi más munkaszervezetnek vagy jogi személynek, hogy ezzel anyagi hasznot szerezzen, úgy ez a gazdasági jogosítvánnyal való visszaélés büntetetté kepezi.

A kriminológusok rámutattak, hogy az új alkotmánnyal az ügyvezető szervek még nagyobb jogosítványokat kapnak, ami még nagyobb elővigyázatot igényel a visszaélésekkel szemben. Ki fogja leleplezni a „nagy ha-

lakat”? Bátorító értelemben említették az újságírókat és a sajtót, igényelve a megtorló szervek erősebb fellépését. A visszaélőkkel szemben a társadalom minden alanyi erejének fellépése a helyes út. Olyan társadalmi légkör szükséges, amelyben a törvénytelen, nem öngazdálkodási magatartást, vesztegetést, korrupciós jelenségeket az erkölcs és a társadalmi fellépés erősítésével párhuzamosan megbélyegzik és üldözik. (*Politika*)

Gazdasági bűncselekmények okozta károk az NSZK-ban

A Német Szövetségi Köztársaságban évi 42–50 milliárd osztrák schillingnek megfelelő összeget tesznek ki a gazdasági bűncselekmények által okozott károk. A rendőrség bűnügyi statisztikái szerint évente 40 000 gazdasági bűncselekményt követnek el az NSZK-ban. Az igazságszolgáltatási szervek adatai alapján viszont az egyes bűncselekmények által okozott kár mintegy 15 millió osztrák schillingnek felel meg. E számításoknál mind a rendőrség, mind az igazságügyi szervek abból indulnak ki, hogy a gazdasági bűncselekmények közül különösen sok marad homályban.

A gazdasági bűncselekmények a hitelcslástól a csalárd határidős adás-vételi ügyletekig, a csalárd beruházási ügyletektől a csődbűncselekményekig, a szubvenciócsalásoktól az illegális kölcsönügyletekig terjednek.

Zimmermann osztrák belügyminiszter hangsúlyozta, hogy a gazdasági bűnözés elleni harc prioritást élvez. A rendőrség ugyan speciális egységekkel rendelkezik e célra, ez azonban nem elégséges. A belügyminiszter véleménye szerint a gazdasági szférával való együttműködést nem szabad túlságosan kiterjedt adatvédelmi rendelkezésekkel korlátok közé szorítani, és elő kell segíteni, hogy az igazságszolgáltatás az illegálisan szerzett nyereségeket a jövőben az eddiginél könnyebben elérhesse, és így maga a gazdasági élet – a megelőzés és az ellenőrzés eszközeinek igénybevételével – jobban tudjon védekezni a manipulációk ellen. (*Die Presse*)

Válogatta: Bánki Erika